

De gruwelijke schoonheid van 'Le boeuf'



Chaïm Soutine (1893-1943)
Le boeuf, c.1925
 Olieverf op doek, 166 x 115 cm
 Stedelijk Museum Amsterdam

Op de veiling van Christies werd vorig jaar een recordbedrag van meer dan 28 miljoen dollar betaald voor het schilderij *Le boeuf* uit 1923 van de schilder Chaïm Soutine. Het olieverfschilderij dat verkocht werd aan een Amerikaanse verzamelaar toont het karkas van een os dat deel uitmaakte van een serie van circa negen schilderijen, waarvan er maar drie bewaard zijn gebleven. Het Stedelijk Museum in Amsterdam bezit ook een werk uit deze serie: *Le boeuf* uit ca. 1925. Wat maakt het werk van Soutine, en met name deze serie die hij tussen 1920 en 1929 schilderde, nu zo bijzonder en kostbaar?

Chaïm Soutine (1893-1943) was een Joods-Russische schilder die vooral bekend is geworden om zijn heftige persoonlijke expressie en zijn invloed op naoorlogse abstracte kunstenaars. Hij werd geboren in Wit-Rusland in een provinciestadje nabij Minsk. Zijn ouders zagen hem het liefst als ambachtsman maar omdat Soutine liever tekende en schilderde volgde hij uiteindelijk een driejarige opleiding aan de kunstacademie in Vilnius. Na een aantal omzwervingen vertrekt hij 1913 naar Parijs, op dat moment de kunststad van de wereld. Hij komt daar in contact met andere bekende, voornamelijk joodse kunstenaars, zoals Marc Chagall en Amedeo Modigliani. Hij leidt een vrij teruggetrokken leven vol armoede en misère totdat hij in contact komt met verschillende kunsthandelaars die iets in zijn werk zien, het aankopen en exposeren. In 1922 worden meer dan vijftig van zijn schilderijen gekocht door de Amerikaanse verzamelaar Albert Barnes en zou gesproken kunnen worden van een internationale doorbraak. Toch bracht de erkenning en relatieve welstand hem weinig rust en geluk. Zijn gezondheid was zwak en zijn onzekere, introverte aard maken dat hij een geïsoleerd leven leidt ver van de wilde, extravagante uitpattingen van zijn collega-kunstenaars uit die tijd.

Liever begeeft hij zich naar het Louvre waar hij, als regelmatig bezoeker, zeer geïnspireerd raakt door oude meesters als Gustave Courbet, Jean-Baptiste Chardin en met name Rembrandt. Anders dan zijn tijdgenoten hield

Soutine vast aan de klassieke schildergenres die hij daar zag en die al eeuwen bestonden: landschappen, portretten en stillevenen. Zijn liefde en bewondering voor het werk van Rembrandt uit zich onder andere in de serie geslachte ossen die gemaakt zijn nadat hij de *Geslachte Os* uit 1655 van Rembrandt in het Louvre zag hangen. Waar Rembrandt bij zijn werk vooral de anatomische precisie nastreefde koos Soutine voor een meer emotionele benadering. De daad van het slachten en villen lijkt kort daarna in verf te zijn vastgelegd en wordt daardoor bijna een weergave van een moordpartij. Over deze serie werken gaat de anekdote dat Soutine een os kocht bij een abattoir en deze aan vleeshaken liet ophangen in zijn atelier. Al snel begon het kadaver te ontbinden en een enorme stank te verspreiden, wat de woede van zijn burens opwekte. Desondanks werkte hij koortsachtig verder totdat de kleuren van het vlees door de rotting volkomen veranderde. Om dat tegen te gaan overgoot hij het rund met emmers vers bloed om de juiste tinten rood te behouden. Pas nadat de politie hem sommeerde het walmende karkas te verwijderen, injecteerde hij het vlees met formaline en begroef het in de tuin.

Makkelijk, plezierend werk is *Le boeuf* niet. Soutine doet geen moeite om meegaand te zijn voor de kijker. Het werk is confronterend: een frontale homp dood, lillend vlees, wreed en bloederig. Het vult het hele doek waardoor ontsnappen aan het visceraal, in dit geval de ingewanden van de dode os, niet mogelijk is. De kunsthistoricus Elie Faure schreef in 1929 over Soutine's liefde voor het schilderen van dode dieren: "In het juist gestorven vlees, beleefde hij zijn ultieme vreugde. Het vlees moest bloederig zijn; de rode tranen moesten nog uit het vlees opborrelen op de plaats waar de veren eruit gerukt waren." En ondanks al dat gruwelijks kun je toch naar *Le boeuf* blijven kijken. De asymmetrische positie van het enorme karkas, de heldere levendige kleuren geel, rood, oranje en lichtgroen tegen de koningsblauwe achtergrond, wild en woelig opgebracht met een paletmes. Het is van een wonderlijke, rare schoonheid, het leven en de dood gevangen in een beeld.

Waarom Soutine ervoor koos deze serie werken te maken tussen 1920 en 1929 is niet bekend maar wel veelvuldig onderwerp van speculatie. Het was kort na het einde van de Eerste Wereldoorlog en nog korter na het overlijden van zijn vriend en collega-schilder Modigliani in 1920. Zou hij dit onderwerp gekozen hebben om zijn emotie te kunnen uiten? Of werd hij slechts getroffen door de dood van een groot, sterk beest? Volgde hij meer Rembrandts benadering, die van de bekwaming van zijn schilderkunst en precieze weergave van texturen van het vlees en het karkas in al die roodtinten? Of was het zijn frustratie over zijn orthodox-joodse opvoeding, waar rituele slachtingen indruk zouden hebben gemaakt op zijn gevoelige natuur en waar het afbeelden van de werkelijkheid streng verboden was? Een ding wat zeker is, is dat Soutine het meest bekend is geworden om deze serie geslachte ossen en ze een grote inspiratiebron zijn gebleken voor een nieuwe generatie kunstenaars.

Soutine is niet zomaar in te passen in de vele stromingen die in het Parijs van de jaren twintig en dertig ontstonden zoals het expressionisme, fauvisme, kubisme en surrealisme. Hoewel zijn oeuvre wel kenmerken heeft van een aantal stromingen zoals het felle kleurgebruik van het fauvisme, de deforming van het beeld in het kubisme of het weergeven van gevoelens en vervorming van de werkelijkheid in het expressionisme, is hij niet bij een van hen in te delen. Er is duidelijk verwantschap maar de verschillen met de afzonderlijke stijlen zijn nog groter. In dat opzicht is hij een einzelgänger in de kunstgeschiedenis. Het zou kunnen verklaren waarom Soutine nu wel beroemd is maar nooit heel geliefd is geworden bij het grote publiek. Zijn werk laat zich niet makkelijk classificeren en om het werk op waarde te schatten moet er wellicht in breder verband gekeken worden en verder in het verleden.

In tegenstelling tot zijn tijdgenoten bleef Soutine vasthouden aan zijn figuratieve stijl en bleef hij teruggrijpen naar de klassieke schildergenres. Zijn benadering van deze thema's was echter zeer eigenzinnig

en eigentijds. Vervreemdende landschappen, portretten en stillevenen vol ongemak, isolement en verval. Geschilderd in dikke, pasteuze verflagen en expressieve tinten. Zijn werk vormt een brug tussen de traditionele benadering in de klassieke schilderkunst en het Abstract Expressionisme dat direct na de Tweede Wereldoorlog in Amerika ontstond. Hij was een voorbeeld voor latere schilders zoals Francis Bacon en Willem de Kooning die ook afschuw en fascinatie, schoonheid en verval in een schilderij trachtten weer te geven. Soutine's serie geslachte ossen blijken sleutelwerken te zijn in een ontwikkeling in de kunst in de loop van de twintigste eeuw waar kunstenaars de relatie van buiten tot binnen, van het 'ik' tot 'de ander' en leven en dood gingen onderzoeken.

Het Stedelijk Museum is in bezit gekomen van *Le boeuf* door een schenking van de kunstverzamelaar en verffabrikant Pierre Alexandre Regnault. Dit werk en nog honderden andere 'moderne klassiekers' werden na zijn overlijden in 1954 geschonken aan de Nederlandse staat. Hopelijk blijft het vorig jaar aan een verzamelaar verkochte werk van Soutine ook zichtbaar voor publiek en vindt het ooit zijn weg naar een museum, zodat kunstliefhebbers zich kunnen blijven verwonderen over deze unieke serie werken waarin gruwelijkheid en schoonheid verenigd worden.

Referenties

- Artikelen van o.a.:
- Hanneke de Man, *Stedelijk Collectie Highlights*, pag 176, NAI Uitgevers, 2012
- Elyssa Goldberg, Meet 'Le boeuf' a Painting of Beef Estimated to Sell for Over \$ 20 Million, *Bonappetit*, 2015
- Wieteke van Zeil, Tegen het doek te pletter geslagen, *De Volkskrant*, 2008
- Paul Depondt, Fuchs neemt het bij eeuwfeest op voor de massa, *De Volkskrant*, 1995